

Posudek oponenta disertační práce studentky Mgr. Magdaleny Zikové

“Gramatikalizační potenciál anaforické funkce *lexému ten* v mluvených narativích”

předkládané v roce 2017 na Filozofické fakultě v Ústavu obecné lingvistiky

oponent práce: Mgr. Anna Nedoluzhko, Ph.D.

Předložená disertační práce je věnována analýze užití referenčních prostředků v mluvených narativích v češtině. Centrálním cílem práce bylo prozkoumat faktory, které vedou k použití nebo nepoužití ukazovacího zájmena *ten* při opakovaných zmínkách v textu a zjistit tak jeho gramatikalizační potenciál v anaforické funkci. Analýza korpusu, který byl vytvořen speciálně pro účel této práce, ukazuje, že ačkoliv jmenné fráze s *ten* v opakovaných zmínkách převažují (v analyzovaném materiálu dosahují 63 % případů), toto zájmeno nevystupuje ve všech typických funkcích pro určitý člen.

Po teoretické, metodologické i technické stránce je práce velice kvalitně a pečlivě zpracována.

Vytvořený **korpus** dobře odpovídá výzkumným úkolům (výzkumu anaforických vztahů): je koncipován tak, aby maximalizoval opakované zmínky referentů, stejný příběh je vyprávěn vícerymi mluvčími, což umožňuje srovnání různých strategií řešení stejného problému. Výběr příběhů v korpusu je založen na tom, aby se téměř neopíral o osobní zkušenosti mluvčího a nevytvářel tak různé interpretace; narativní žánr pak umožňuje srovnatelnost výsledků s dosavadními studii věnovanými anaforickým prostředkům. Autorka je si vědoma rovněž nedostatků takto vytvořeného korpusu: hlavní z nich je výrazná tematická omezenost textů (jenom tři relativně krátké příběhy, navíc opakované 15 mluvčími), která nabízí jenom malé množství referentů pro plánovanou analýzu.

Zvláštní pozornost si zaslouží přehledný a promyšlený **popis literatury**. Nejde jen o prostý výčet všeho, co bylo na toto téma napsáno. Je vidět, že autorka teoretickým východiskům opravdu věnovala čas, přečetla celé zdroje (nejenom je prolistovala), důkladně je analyzovala a porovnávala mezi sebou, a to i přesto, že citování autoři pocházejí z různých vědeckých paradigmat, používají těžko kompatibilní terminologii a často si odporují. Ze zohledněných pramenů autorka těží informace, které pak dále používá k vlastnímu výzkumu, čili přirozeně navazuje na poznatky v této oblasti již dosažené a pokračuje dál. Při popisu vývoje určitého členu se autorka věnuje užití členů i v jazycích mimo evropský prostor, což je pro dané téma zvláště podstatné. Je také záslužné, že v přehledu kritérií použití členů a frekvenci typů ukazovacích zájmen v češtině autorka zohledňuje různé žánry: to je důležité a často se na to při výzkumu zapomíná. Velice přehledný je popis deiktické funkce ukazovacích zájmen: pokud mohu soudit, autorka je první, kdo tuto problematiku důsledně rozebral a navrhl pro ni ucelený systém.

Analýza anotovaného materiálu je zpracována kvalitativně i kvantitativně. V těch případech, kde to bylo možné, byla vypočítána i statistická významnost výsledků, která byla dále rovněž adekvátně zohledněna.

Během analýzy materiálu autorka přichází na řadu velmi zajímavých pozorování. Některá zjištění souvisejí se specifickým výběrem materiálu (např. na stránkách 219, 229 nebo 243), ale většina pozorování má obecnější potenciál (na str. 234, 241, 245, 247, 252, 269, 274, 279, 282, 290, 295, 298 a mnoho dalších). Velice zajímavé jsou výsledky týkající se kategorie REL.

Na autorčině analýze také oceňuji, že na otázky, které si čtenář klade během čtení začátku rozboru a příkladů, autorka většinou velmi uspokojivě odpovídá. Jde o hluboká logická vysvětlení a vyslovení hypotéz ohledně obecného užívání referenčních prostředků v jazyce, nikoli pouze o technická řešení. Je rovněž důležité, že se autorka nevyhýbá vysvětlení výjimek a nekonzistencí.

Dále uvádím **některé dílčí poznámky či dotazy** týkající se obsahu práce:

str. 33: „situační odkazování je z principu neseno prvními zmínkami“: není tomu tak vždy. Třeba výraz *tento týden* se může opakovat v textu víckrát a pořád to bude situační odkazování.

str. 71: Wahidová 2013 – chybí reference v seznamu literatury

celkově formálně: pro případ přepracování této práce do podoby monografie bych doporučila zvážit její dostupnost pro čtenáře. I přesto, že je mi dané téma velice blízké a většinu prací jsem četla, zdá se mi výklad poněkud přehuštěný cizími termíny a občas jsem musela číst některé odstavce několikrát.

str. 130, tab. 4.6: informace v poznámce je velice podstatná a měla by být uvedená předtím v textu. Pak bude tabulka výrazně víc srozumitelná.

str. 133 ad.: Anafora se příliš ztotožňuje s koreferencí. V dalším výkladu se sice hovoří o možnosti asociační anafory, která koreferenční není, ale jenom okrajově a na závěr. Byla by vhodná jasnější diferenciací.

str. 138, 140: Při popisu anaforických vztahů v diskurzu v domácí literatuře se zmiňují propracovanější zahraniční paralely, na které však chybí odkaz v textu.

str. 138: při referenci Zimové (1994) se kritizuje „přisuzována příliš velká váha postavě [...] překladatele“. Myslím, že je to sporné. Z mé zkušenosti analýzy přeložených textů plyne, že překlad jako takový, jazyk originálu, ale i osoba překladatele, opravdu výrazně ovlivňuje použití referenčního prostředku v textu.

str. 155-160: Z práce jsem nepochopila, zda si byli respondenti vědomí úkolu, který se u jejich textů řešil. Věděli o tom, že jde o výzkumu užití slova *ten*? Pokud ano, mohlo by to ovlivnit výsledky a mělo by to být v práci zohledněno.

str. 155-160: Bylo by vhodné doplnit metapopis anotace. Jak probíhala? Anotovala autorka celá data sama? Ručně nebo částečně automaticky? Které kategorie nejdříve, které potom? V jakém programu?

str. 161: „Každá NP byla přiřazena k jedné ze základních kategorií představené v tabulce 5.2.“ – ve skutečnosti to není každá NP, např. „já/my“ tam nebude. Dále v textu je připojen detailní popis, ale tato věta na začátku mate.

str. 161 ad.: Termín „verbální reference“ není samozřejmý a zaslouží vysvětlení a opodstatnění, proč tomu autorka neříká „elipsa“ nebo skutečně PRO. Autorka používá zkratku PRO v jiném smyslu než je obecně přijaté označení elipsy.

str. 161, tab. 5.2: chybí příklad na DEM-DISK(KAT)

str. 161 ad.: Kam patří příklady typu „upozornil na to, že“

str. 186: Proč jsou z analýzy vyloučena zájmenná příslovce (*tam, tady* atd.)? Mohou z nich být dobré anaforické řetězce (*pod autem – tam – pod tím autem*).

str. 197: Kategorie DEM-DISK(KAT) se dost výrazně liší od ostatních analyzovaných případů tím, že zájmeno zde v podstatě nemá referenční funkci, ale de facto jenom syntaktickou. Tento jev by zasloužil zvláštní komentář.

str. 207: „Verbální reference není přirozeně vázána nutně na životné referenty, nýbrž na silně aktivované“ – je o tom něco známo z existujících zdrojů, nebo je to vaše zjištění?

str. 211: Mnoho pozornosti je věnováno prvních zmínek, které dělají potíže při výpočtech a je na ně vždy nutné brát zpětně ohled. Nebylo by jednodušší je hned oddělit a nepočítat pro ně všechny kategorie?

Shrnutí: Úkol, před kterým doktorandka stála, je rozsáhlý, obtížný a nesnadno uchopitelný. Domnívám se, že autorka předložené disertační práce ho dokázala rozumně zúžit tak, aby byl řešitelný, a v tomto objemu ho spolehlivě vyřešila. Dílčí závěry a hypotézy plynoucí z práce, zajímavé a inspirativní, mohou sloužit základem pro další výzkum v oblasti anafory, použití referenčních prostředků, teorie gramatikalizace a celkově koherence textu.

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako *prospěla*.

V Praze dne 7. 6. 2017

Anna Nedoluzhko

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Neduzhko', with a long horizontal stroke extending to the right.